

DUBEN 2016

ROMANOVODI

ROMSKÁ DÍLA NA 20KČ

INGRID KOSOVÁ
**JSEM
FEMINISTKA
A JSEM NA
TO HRDÁ**

**NIKDY
NEJSME
SAMI**

O POSLEDNÍM FILMU
REŽISÉRA PETRA VÁCLAVA

**KDYŽ JSOU
ROMKY
EMANCIPOVANÉ**

**FESTIVAL
KHAMORO
2016**

khamoro

18. ročník světového romského festivalu

29.05. – 04.06.2016 Praha

18th world roma festival

www.khamoro.cz

program

29. 5. 2016

19:00 Náplavka

Khamoro party na Vltavě: Le Čhavendar/CZ, Maroš Bango & Fantasy Orchestra Ladislava Rigu/SK, Shantel (DJ Session)/DE

30. 5. 2016

17:00 České centrum Praha

Vernisáž výstavy Emílie Rigové/SK: Archetyp – Pra Bari s vystoupením Maroše Banga/SK

19:00 La Fabrika

Koncert současné romské hudby: Milan Kroka live band/CZ, Gipsy Casual/RO, Shantel & Bucovina Club Orkestar/DE

31. 5. 2016

10:00 Náměstí Míru

Interaktivní tvorba open-air 3D grafiky

17:00 Zahradky Žižkov

Vzpomínka na Andreje Giňu – významného spisovatele a Milana Senkiho Korytára – famózního hudebníka

21:00 Jazz Dock

Koncert Gypsy Jazzu: Menil/ESP

1. 6. 2016

14:00 Na Příkopě

Open-air umělecká performance Emílie Rigové/SK: Na koberci

17:00 České centrum Praha

Promítání filmu Taikon/SE

21:00 Lucerna Music Bar

Koncert Gypsy Jazzu: The Rosenberg Trio/NL

2. 6. 2016

10:00 Piazzeta Národního divadla

Interaktivní tvorba open-air 3D grafiky

17:00 Slovenský dům

Vernisáž výstavy Matěje Holuba „...A možná přijede na koze“ s vystoupením hudební skupiny Bench Band

19:00 Palác Akropolis

Koncert tradiční romské hudby: Bengas/CZ, Zuralia Orchestra/RO, Tekameli/FR

3. 6. 2016

12:00 Václavské náměstí – Staroměstské náměstí. Defilé účinkujících centrem Prahy

14:30 Knihovna Václava Havla

Seminář: Romská identita jako nástroj integrace

15:00 Portheimka

Dětský den „Khamororo“

19:00 Palác Akropolis

Koncert tradiční romské hudby: The Gypsy Ensemble Giani Lincan/NL, Russka Roma/RU, Kočani Orkestar/MK

4. 6. 2016

10:00 Náměstí republiky

Interaktivní tvorba open-air 3D grafiky

20:00 SaSaZu

Závěrečný galakonzert: Bengas/CZ, The Gypsy Ensemble Giani Lincan/NL, Tekameli/FR, Zuralia Orchestra/RO, Russka Roma/RU, Kocani Orkestar/MK

EDITORIAL

Význam slova emancipace měl původně blíže k významu slova *propustit* (někoho) než *vymanit se* (něčemu) – jak mu rozumíme dnes. Za nezávislost, svobodu a rovná práva se během historie svedlo a stále svádí tolik bojů a vynakládá tolik úsilí, že není v lidských silách je všechny do jednoho spočítat. Přesto – anebo možná právě proto, vyvolává slovo emancipace i rozličnou škálu nepatřičných reakcí – od úšklebků, ironického smíchu až po oči v sloup. A to je velká škoda. Za tím zprofanovaným termínem totiž stojí mnoho vážných a složitých situací, které se dotýkají bezpočtu lidských osudů.

V dubnovém čísle Romano vodi jsme se zaměřili na osudy romských žen – hlavním tématem je právě jejich emancipace. Představíme vám několik zajímavých příběhů žen, které se vymanění z tradiční představy ženy (starající se především o rodinu a plotnu) nebály.

„Pokrok je vidět třeba až po deseti dvaceti letech a opravdu silné osobnosti, které mají střizlivou mysl a kritické myšlení, změni tento svět. A my ho musíme změnit, aby se nám žilo lépe,“ říká Ingrid Kosová, kterou k rozhovoru pozval Tomáš Bystrý.

Jak k emancipaci ve svých šedesáti letech došla Olga Fečová, co bylo prvním impulsem pro Miroslavu Adamenko nebo jakou roli hrají v emancipaci tradiční hodnoty a rodinné vazby se dočtete v článku Reny Horvátové. V čem se liší emancipační snahy českých a slovenských žen od emancipace Romek a jak je to s jejich emancipací prostřednictvím literatury přibližuje Renata Berkyová.

Na muže jsme ale nezapomněli – představíme vám terénního pracovníka, díky kterému začalo na střední nebo vysoké škole studovat na 70 mladých Romů, nebo městského strážníka Bohuše Vlačuhu – nejkrásnějšího muže v soutěži neslyšících ČR i Evropy. Ujít si nenechte ani fotoreportáž z premiéry posledního filmu Petra Václava, do kterého obsadil Klaudii Dudovou a Zdeňka Godlu nebo pozvánku na letošní ročník festivalu Khamoro.

Přeji vám zajímavé čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

3 Obsah / Editorial

4 – 5 Pro klid duše i dobro rodiny / Kaj te avel o jilo pro than the bacht andre famelija

Komentář

Daniela Cincibusová

6 – 8 Některé tradice brání Romkám se emancipovat

Rozhovor s Ingrid Kosovou

Tomáš Bystrý

9 – 11 Když jsou Romky emancipované...

Téma: emancipace romských žen

Rena Horvátová

12 – 13 Vzkazují Romkám, aby se každá nad sebou zamyslela

Téma: emancipace romských žen

Renata Berkyová, Damián Holeček

14 – 15 Vzdělání by mělo být u Romů samozřejmostí

Profil – terénní sociální pracovník a romský poradce

Robert Sutorý

Rena Horvátová

16 Nikdy nejsme sami

O posledním filmu režiséra Petra Václava

Jana Baudyšová

17 – 19 Fotoreportáž z premiéry filmu Nikdy nejsme sami / rozhovory s Klaudií Dudovou, Zdeňkem Godlou a Petrem Václavem

Adéla Gálová, Petr Zewlakk Vrabec

20 – 21 Světový romský festival Khamoro 2016

Kultura – pozvánka

Soňa Kalejová

22 Záleží na každém, co bude od života chtít

Příběh strážníka Bohuše Vlačuhu

Regina Poláková

23 „Žena“

Lav pal o lav – rubrika o romštině

Viktor Elšík

Foto na přední obálce: Ingrid Kosová - Petr Zewlakk Vrabec, foto na zadní obálce: Zdeněk Godla ve filmu Nikdy nejsme sami - Mimesis Film / vychází 29. 4. 2016

Číslo: 4/2016

Ročník: XIII

Cena: 20 Kč

Vydavatel:

ROMEA, o. p. s.

Žitná 49

110 00, Praha 1

IČO: 266 13 573

Vychází za podpory

Ministerstva kultury ČR.

Adresa redakce:

ROMEA, o. p. s.

Žitná 49, 110 00, Praha 1

Tel. 257 329 667,

257 322 987

E-mail: romanovodi@romea.cz

www.romeaops.cz

Šéfredaktorka:

Jana Baudyšová

Editorka:

Adéla Gálová

Internetové vydání:

Zdeněk Ryšavý

Jazykové korektury:

Lenka Jandáková

Překlady do romského

jazyka:

Eva Danišová

Grafika:

Bantu Design s. r. o.

Inzerce:

Zdeněk Ryšavý

Předplatné:

romanovodi@romea.cz

Osvit a tisk:

Studio WINTER, s. r. o.

Distribuce:

Dub, s. r. o.

Periodicita magazínu:

10x ročně

Registrační číslo MK ČR:

E 14163

PRO KLID DUŠE I DOBRO RODINY

Autorka: Daniela Cincibusová, Foto: Petr Zewlakk Vrabec

I přesto, že se rozdíl mezi postavením žen a mužů zabývá celá vědní disciplína (tzv. gender studies), přesto, že se termín „ženská emancipace“ v rozličných souvislostech skloňuje už dlouhodobě, a dokonce i navzdory proklamacím státníků a médií o rovném přístupu v zaměstnání i ke vzdělání jsou ženy doposud v nevýhodné pozici. Stačí se podívat na naši vládu, kde jsou ženy ve výrazné menšině. A to nemluvíme o spravedlivém finančním odměňování za tutéž práci, jakou odvádějí muži. Nechci zevšeobecňovat, ale ženy často pobírají nižší plat než muži.

Jak je to s emancipací Romek? Spolek Slovo 21 pracuje s romskými ženami už několik let, říkají si Manushe. Během té doby se jejich kurzů zaměřených na vzdělávání romských žen a jejich emancipaci v romské i většinové společnosti zúčastnilo mnoho Romek. Ty měly možnost se setkávat i na různých konferencích a sdělovat si navzájem své zkušenosti, své těžkosti, své osudy. Dá se tedy říci, že u nás dnes už máme emancipované, vzdělané romské ženy?

Podle toho, co vím z rozhovorů s romskými muži nebo podle toho, co čtu na sociálních sítích, romští muži snahy o ženskou emancipaci většinou zavrhnou. „Žena má být doma, postarat se o rodinu, vychovávat děti,“ slýchávám často, když se na emancipaci romských žen ptám. „Romská kultura, romipen, stojí na rodinné soudržnosti a na roli ženy, která má rodinnou pospolitost udržovat,“ zní například nekompromisní názor jednoho významného Roma, se kterým jsem se o emancipaci bavila. V romských rodinách často platí, že žena může být emancipovaná jen do té míry, do jaké muž – hlava rodiny – sleví ze své pohodlnosti a je případně ochotný se podílet na každodenním chodu domácnosti.

Čtenáři si možná všimli, že se mezi Romy zvedla vlna charismatického křesťanského hnutí. V rámci něj vznikají výlučně romské sbory, protože do tradičních církví se zapojila jenom hrstka Romů. Romové se mohou modlit v romštině, zpívají radostné písně oslavující Boha, mají svobodu spontánního vyjádření své víry. Vnímám to do jisté míry coby dobrý prvek

v emancipaci Romů jako národa, ale na druhou stranu dochází k utvrzení názoru o podvolení ženy manželovu rozhodnutí. Tak se praví v Bibli, muž by měl být duchovním vůdcem rodiny a žena se má starat o něj a o děti. Paradoxně tedy dochází k tomu, že se Romové emancipují na duchovní úrovni, ale za cenu návratu k tradičním hodnotám, k podřízenému postavení romských žen.

Nechci hodnotit, zda je to dobré, či špatné. Jako křesťanka souhlasím s tím, že pro klid a mír v rodině by se měla žena podřídit svému muži. Sama jsem se nicméně takto podřídit nedokázala, a skončilo to rozvodem. Je správné, aby se žena podřizovala muži za každou cenu? Pokud muž selže ve své roli, musí žena, jestliže chce řádně vychovat své děti, převzít iniciativu. Žiji mezi Romy řadu let a poznala jsem osudy mnohých žen. Romská žena-matka to má dnes velice těžké. Otcové ztrácejí práci, rodina je závislá na sociálních dávkách. Přičteme-li k tomu případy, kdy je muž závislý na alkoholu, cigaretách, gamblerství, velice rychle dochází k rozkladu rodiny jako takové. Máme v takové situaci trvat na tradicích? Myslím si, že v takovém případě to je na ženách, aby se zvedly a začaly samy na sobě pracovat.

Fandím Manushím, ale faktem je, že se do jejich aktivit zapojují často již vzdělané a do jisté míry už emancipované romské ženy. Po celé republice by měly vznikat skupinky romských žen, jako je například skupina žen v Mimoní, kterou vede paní Emílie Horáčková. Jde o lokální pobočku Manushí nazvanou Jileha (Srdcem). Momentálně je po celé

republice takových skupin dohromady devět – zaměřují se právě na dosud málo emancipované ženy. A to je podle mě cesta – pokud se chceme emancipovat, musíme pracovat s ženami v terénu a postupně posilovat jejich sebevědomí.

DANIELA CINCIBUSOVÁ (29. 1. 1951)

Dálkově vystudovala VŠ, obor speciální pedagogika. Postupně začínala s pěstounskou péčí, společně s druhým manželem, který byl také pěstounem, vychovali celkem 22 dětí. Učila též na Střední škole sociální v Kolíně. Je v důchodu, dosud částečně zaměstnaná jako komunitní sociální pracovnice.

KAJ TE AVEL O JILO PRO THAN THE BACHT ANDRE FAMEĽIJA

E autorka: Daniela Cincibusová

Pre oda so hin aver te džal pal o murša the o džuvľija hin bari vjedecko disciplina (vičinen la gender studies), the avka hoj o terminos „džuvľikaňi emancipacija“ hin te šunel imar but berša u o šerale andro but thema the o medija phenen, hoj pro džuvľija te džal pal o love vaš e buťi, abo pal o sikhľuvipen andro školi kempel te dikhel avka sar pre muršende – hine o džuvľija mek andre nalači pozicija. Šaj dikhas pre amaro rajaripen, kaj hine čepo džuvľija. U nadav duma pal o paťivale love vaš jekh buťi, te la kerel džuvľi, abo murš. Nakamav te phenel, hoj džanav savoro, aľe o džuvľija nachuden ajci love vaš jekh buťi, sar o murša.

Sar oda hin, te džal pal e emancipacija maškar romane džuvľija? O jekhetaňiben Slovo 21 kerel buťi le romane džuvľijenca, imar buter berš, vičinen len Manushe. Pre lengere

Pal oda, so džanav, te dav duma romane muršenca, abo pal oda, so genav pre socialne jekhetaňibena romane murša nakamen džuvľijengeri emancipacija. „E džuvľi kempel te avel khere, te bajinel pal e famelija, pal o čhavore,“ šunav te phučav pal e emancipacija. „E romaňi kultura, o romipen, terďol pre famelija, e džuvľi hiňi angluňi, ko kempel te ľikerel e famelija,“ phenel jekh ašundo Rom, saveha davas duma pal e emancipacija. Andro romane fameliji oda hin avka, hoj e džuvľi šaj avel emancipimen ča avka, sar o murš – o murš hino angluno u te jov kamela ta khere tiš vareso kerela.

Ko genel, ta šaj džanel, hoj maškar o Roma hin charismaticko křesťansko uprehazdľipen. Andre ada uprehazdľipen pen keren ča romane sbori, bo andro tradična cirkvi phirenas čepo Roma. O Roma šaj phenen Devľikane lava andre romaňi čhib, šaj pal o Devľeskero paťaviben vakeren, giľaven o giľa, kaj den pativ le Devľeske, le Ježišoske the le sunto Duchoske. Kada dikhav sar lačo drom, te džal pal romengeri emancipacija, te vakeras pal romaňi nacia. Pre aver sera palis oda hin avka, hoj kamen te dživel avka, sar hin irimen andre Bibľija. Odoj hin irimen, hoj e džuvľi kempel te šunel le romes. O rom phenel, so kempel te kerel u e džuvľi bajinel pal o murš the pal o čhavore. Džal pal oda, hoj o Roma pen emancipinen te džal pal Devľeskero paťaviben, aľe tiš džan pale kijo purane tradiciji, kaj hiňi e džuvľi tel muršeskeri zor.

Nakamav te phenel, či oda hin mištes, abo nalačes. Sar křesťanka

džanav, hoj angle lači kedva andre famelija kempel e džuvľi le romes te šunel. Me korkori oda nadžanavas te kerel, vašoda le romeha diňam rozvod. Hin mišto, te e džuvľi šunel le romes, pre sako lav? Te o rom nane paťivale, kempel la džuvľijake, te kamel lačes te bararel le čhavoren, te chudel e iniciativa andre peskere vasta. Dživav maškar o Roma but berš the džanav sar o džuvľija dživen. Romaňa džuvľija hin andre ala dľivesa igen pharo dživipen. Le muršen nane buťi, chuden ča socialne love. Tiš džanas, hoj varesave murša but pijen o palenki, pijen o cigaretľi, bavinen o automati, e famelija nalikerel jekhetanes. Kempel amenge andre kajso dživipen o tradiciji? Duminav, hoj te oda hin kavka, ta le džuvľijenge kempel te uštel upre the te lel peskero dživipen andre peskere vasta.

Hin mange but pre dzeka o Manushe, no andre lengere aktiviti phiren buter avri sikhľarde the imar emancipimen džuvľija. Pre calo republika kempel te kerel sgejlipena romane manušňenca, avka sar oda hin andre Mimoňa, kaj hiňi šeraľi e Emílie Horáčková. Džal pal lokalno sgejlipen le Manushendar u vičinen les Jileha (Srdcem). Akana hin ajse sgejlipena andre republika eňa – den o vast le džuvľijenge, save nane emancipimen. Kada dikhav, sar lačo drom – te amen kamas te emancipinel, kempel amenge te kerel le džuvľijenca andro terenos the polokes len te del zor, avka, te hine korkore pre pende barikane.

NĚKTERÉ TRADICE BRÁNÍ ROMKÁM SE EMANCIPOVAT

Autor: Tomáš Bystrý, Foto: Petr Zewlakk Vrabec

Je jednou z mála Romek, která se hrdě hlásí k tomu, že je feministka. **Ingrid Kosová** byla i mezi deseti Slovenkami, které k sobě loni pozval na oslavu MDŽ prezident Andrej Kiska. Postavením žen – a především těch romských – se zabývá už nějakou dobu. Zdaleka to ale není to jediné, co jí bere nejvíc času. Byť je původně ekonomka, věnuje se hlavně vzdělávání dětí. Mimo jiné i prostřednictvím takzvané Montessori metody.

Nevadí vám, že jste na Slovensku označovaná jako feministka?

Vůbec ne, naopak mi to lichotí. Myslet si, že feministky jsou mužatky, které nenávidí muže, je naprosto stereotypní. O to tu nejde. My muže samozřejmě potřebujeme. Chceme ale, aby se taky podíleli na domácích pracích nebo na výchově dětí. Je na tom něco špatného?

Takže třeba popírání jakýchkoli rozdílů mezi muži a ženami podle vás nemá s feminismem co do činění?

Samozřejmě že existují určité extrémní formy, ale to máte u každého hnutí.

Pro mě je to ale o boji o rovnoprávnost mezi oběma pohlavími, nikoli o rovnosti. To je mimochodem další z mýtů, který se kolem feminismu mezi lidmi traduje. Ženy by neměly bojovat o to, aby byly s muži rovné. My se mužům totiž nechceme vyrovnat. Požadujeme pouze to, abychom nebyly diskriminovány jen proto, že jsme ženy.

Chtěla jsem multikulturní školu. Rodičům se ale nelíbilo, že s jejich dětmi budou chodit Romové.

Vy jste před časem mimochodem v jednom rozhovoru tvrdila, že třeba Romky z osad mají naprosto minimální šanci se emancipovat. Podle vás má v rodině slovo výhradně muž. Na tomhle pořád trváte?

Ano. Je potřeba říct, že v každé segregované společnosti přetrvávají rodové stereotypy. Lidé v těchto komunitách jsou přesvědčeni, že hlavním smyslem života ženy je rodit, starat se o děti a být ochránkyní rodinného krbu. A muž vydělává peníze a je hlavou rodiny. A tenhle rozdílný přístup se třeba právě v oněch romských osadách projevuje už od

dětství. Nároky na dívky jsou mnohem vyšší než na chlapce.

Například?

Žena se musí chovat podle toho, co se od ní očekává. Nesmí třeba večer sama opustit osadu bez doprovodu, protože by to bylo něco nepatřičného. Zatímco chlapec může trajdat, jak se mu zachce. A má dovolené mít i například víc partnerek, což je u děvčat striktně zakázané. A hlavně – velmi brzo se stávají matkami, což jim znemožňuje přístup ke vzdělání, a tedy i v samotném důsledku diskriminuje na trhu práce.

Není to přeci jen trochu paušalizující? Nezdá se vám, že je to spíš o konkrétní rodině?

Mluvíme o segregovaných romských osadách. A já jich během své předchozí práce na úřadu zplnomocněnce pro romské komunity prošla skutečně mnoho. Samozřejmě čím víc jsou Romky vzdělané a integrované, tím víc jsou emancipované. Kdyby to tak nebylo, tak tady spolu nesedíme v kavárně a neděláme spolu rozhovor.

Brání podle vás některé romské tradice ženám, aby byly emancipované?

Já si myslím, že právě v tradicích jsou ukotvené některé rodové stereotypy, o kterých jsme mluvili. Ale na druhou stranu si nejsem úplně jistá, zda jde skutečně o tradice. Třeba to, že Romky by měly nosit dlouhé sukně, a ne kalhoty...

Pardon, není ale tohle typické spíše pro olašské Romy, kteří představují velmi uzavřenou a specifickou skupinu?

To máte pravdu, u nich je to velmi viditelné. Platí třeba to, že žena musí jít až několik metrů za svým mužem. Ale i u takzvaně usedlých Romů na východě Slovenska se v některých osadách stále dodržuje, že dívky do manželství přicházejí jako panny. A pak se po prvním pohlavním styku veřejně ukazuje plachta s krvavou skvrnou, která dokládá dívčíno panenství. Tak to

jsou přeci tradice, které Romky velmi ponižují.

Chápu. To se ale pořád točíme kolem segregovaných romských osad. Zajímá mě spíš případ Romky, která nežije ve vyloučené lokalitě, je integrovaná, ale přitom ctí romipen, své romství. Můžou jí romské tradice bránit v emancipaci?

Myslím, že ne. Ale na druhou stranu je potřeba si definovat, co vlastně je a není romská tradice a co už je například nějaká společenská norma. To jsme na velmi tenkém ledě a mohli bychom začít o tom filosoficky diskutovat. Ale dodržování nějakých romských tradic, které nezpochybnují rovnoprávnost mezi mužem a ženou, určité nemůžou být pro Romku ohrožením.

Jak jste na tom vůbec vy s romskými tradicemi a uvědomováním si vlastního romipen, tedy romství?

Můj problém je, že jsem jako malá nebyla vychovávána jako Romka.

Promiňte, to znamená konkrétně co?

Věděla jsem samozřejmě, že jsem Romka. Ale nebyla jsem vedená k našim

tradicím, neučili nás doma romsky, nevyrůstala jsem mezi Romy. Bohužel. Takže hlavně v období puberty, kdy je strašně důležité se s někým nebo něčím identifikovat, jsem byla někde uprostřed. Nevěděla jsem, kam vlastně patřím.

Váš bratr Viliam je výtečný houslista. Otec – ač původně inženýr – je taky muzikant. Hrál hudba a umění u vás doma velkou roli?

Jednoznačně. Už ve třech letech mi otec říkal, že budu klavíristka. Myslím, že jsem jako dítě byla velmi talentovaná. Ale žel Bohu, šla jsem poněkud jinou cestou než tou uměleckou. Místo konzervatoře jsem dala přednost gymnáziu a pak vysoké škole. A svůj život jsem věnovala něčemu jinému než hudbě a tanci. Ale doteď říkám, že pokud bych se měla znovu narodit, stala bych se tanečnicí. Dlouho jsem se věnovala latinskoamerickým tancům, a to dokonce i na soutěžní úrovni. A i díky tanci jsem mimochodem poznala svého muže. Na soutěžích jsme tančili spolu.

Feministky nejsou mužatky, které nenávidí muže!

Na druhou stranu – ve vaší současné práci jste se k umění tak trochu vrátila. Řídíte organizaci, která provozuje soukromou základní uměleckou školu. Co vás vedlo k jejímu založení?

Přivedl mě k tomu tak trochu právě můj bratr. Samotná myšlenka vznikla už v době, kdy jsem pracovala pro úřad vládní zplnomocněnkyně pro romské komunity, kterou tehdy byla Klára Orgovánová. Jezdili jsme po romských osadách a já si uvědomila, že všechny ty různé strategie, které mají zlepšit život tamním Romům, jsou sice fajn, ale zdaleka to nestačí. Já chtěla vidět konkrétní pomoc. A tak jsme s bratrem přišli na nápad, že bychom založili občanské sdružení Quo Vadis a následně základní uměleckou školu,

kam spolu budou chodit romské i neromské děti.

A pokud vím, tak jste v tomhle zpočátku narazila...

Ano, neromští rodiče začali své děti z jednotlivých kurzů odhlašovat kvůli Romům, kteří tam taky chodili. To byla pro mě obrovská rána. Problém taky byl, že romské děti měly školu zadarmo. Z dlouhodobého hlediska se to prostě nedalo finančně zvládnout. Romové teď samozřejmě tvoří velkou část dětí této školy, nicméně jejich počet se musel zmenšit.

Vám se taky podařilo na Slovensku otevřít mateřskou školku, kde se učí Montessori metodou. Proč jste si vybrala zrovna tento typ výuky?

Souvisí to s tím, o čem jsem mluvila před chvílí. Byla jsem rozčarovaná z toho, jakým způsobem se učí romské děti na základních školách. Viděla jsem jejich apatické výrazy, některé ležely na lavicích, škola je zkrátka vůbec nebavila. A tak jsem na internetu našla článek o Marii Montessori, která na začátku dvacátého století otevřela dům dětí na jednom chudém italském předměstí. Z těch nedisciplinovaných dětí se jí podařilo udělat velmi bystré a zdvořilé bytosti. A mě to nadchlo.

Řada Romů si myslí, že hlavní náplní žen je rodit děti a starat se o ně.

Kdybyste měla vysvětlit, na čem je Montessori metoda založena, velmi zjednodušeně.

Není to nic, co by vzniklo rychle od stolu. Maria Montessori sledovala vývoj dítěte celých padesát let. Odráží potřeby přímo toho konkrétního dítěte. Když navštívíte Montessori školku, tak uvidíte, že každé dítě dělá úplně něco jiného. Někdo třeba krájí okurku, jiný počítá, další si píše písmenka. To byste viděl, jaké je ve třídě ticho. A proč? Protože ty děti jsou tak neuvěřitelně zapálené do toho, co dělají. A právě

INGRID KOSOVÁ (41)

se narodila v Rimavské Sobotě. Po gymnáziu chtěla původně studovat práva. Nakonec zakotvila na Technické univerzitě ve Zvoleně, kde získala doktorský titul v oboru Průřezová ekonomika. Je členkou různých výborů, které se zabývají genderovou rovností. V roce 2008 založila sdružení Quo vadis (Kam kráčíš), pod něhož spadá soukromá základní umělecká škola, centrum volného času a soukromá školka Montessori. Má dvě děti.

během takového soustředění se nejvíc jejich mozek rozvíjí. Existuje mnoho Montessori pomůcek. Takovou typickou je třeba růžová věž, která se skládá z deseti různě velkých dřevěných krychlí. Děti je skládají a tím se mimoděk už v útlém dětství učí základy matematiky a geometrie.

K vám do školky chodí i romské děti. Představuje podle vás Montessori metoda šanci, jak situaci – třeba s ohledem na segregované školství na Slovensku i u nás – řešit?

Ano. Je to šance pro všechny děti bez rozdílu.

•

KDYŽ JSOU ROMKY EMANCIPOVANÉ...

Autorka: Rena Horvátová, Foto: archiv Romské ženské skupiny Manushe

Ženská romská skupina Jileha

Je diskriminována hned několikrát – jako žena, kvůli své národnosti a v neposlední řadě i vlivem tradic přímo ve své rodině v roli dcery, partnerky, matky. Přestože Romky studují na prestižních univerzitách, politicky se angažují nebo zakládají organizace, které jsou ku prospěchu celé společnosti, je jejich emancipace v porovnání s ženami z majority stále v mnohém pozadu.

Romská rodina prochází v současnosti velkými změnami uspořádání funkcí, které dosud tradičně zastávala. Nabízí se tedy otázka, jak se romská společnost může vyvíjet směrem k rovnosti pohlaví, aniž by se narušily pro Romy tolik důležité tradiční hodnoty a rodinné vazby. Touto otázkou se mimo jiné od svého počátku zabývají členky ženské romské skupiny Manushe, která od roku 2000 funguje pod hlavičkou Slova 21. Manushe jsou

také členskou organizací České ženské lobby a Evropské ženské lobby.

Na základě svých zkušeností podložených letitou prací s romskými ženami jsou přesvědčeny, že tradice nejsou překážkou emancipace. „Každá kultura se vyvíjí a to, co platilo před padesáti nebo dvaceti lety, nemusí být platné a funkční v současné společnosti. Jinými slovy některé tradice mohou ženy brzdit v rozvoji a jako takové by měly být pozměněny

nebo odmítnuty. Typicky jde o přístup Romek ke vzdělání,“ vysvětluje v úvodu dlouholetá koordinátorka skupiny Manushe Martina Horváthová, podle které si dnes čím dál více rodičů uvědomuje, že dívky by měly jít studovat střední školy nebo učební obory.

Před dvaceti lety tomu tak nebylo. Mezi romskými vysokoškolskými studenty převažují dívky, které následují celospolečenský trend. Horváthová dále uvádí, že nikdo přece nemůže ►

tvrdit, že romská dívka nebo žena se vzděláním automaticky nectí tradice. Důležité je umět si uvědomit, co vlastně romské tradice jsou a o jaké hodnoty se opírají.

KDYŽ ŽENY DRŽÍ RODINU NAD VODOU

Martina Horváthová upozorňuje také na tzv. intersekcionality, tedy prolínání více typů nerovností a znevýhodnění: „Představme si kombinaci znevýhodnění na podkladu

etnicity, třídy i genderu (příslušnosti k pohlaví) a vyjde nám za prvé chudá, za druhé romská a za třetí žena. Takové ženy neřeší kariérní postup, ale spíše základní životní potřeby.“

Zrovnoprávnění žen napomáhá i fakt, že se čím dál více podílejí na zabezpečení rodinného rozpočtu. Romští muži přestávají být výhradními živiteli rodin, v některých případech je dokonce žena hlavní živitelkou rodiny, pokud je manžel například dlouhodobě nezaměstnaný. To mimo jiné vyplynulo

z výzkumu Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a organizace Slovo 21, jímž se zaměřily na postavení romských žen v ČR.

V roce 2014 se do něj zapojilo 600 Romek z deseti českých měst, z nichž více než polovina dotázaných odpověděla, že muž není výhradní hlavou rodiny, ale že rozhodují o důležitých záležitostech v rodině společně nebo samy. S výjimkou tohoto výzkumu se dosud žádný jiný nevěnoval potvrzení či vyvrácení zažitých představ, které o Romkách a romské komunitě v české společnosti panují. Data potvrdila, že romské ženy se naopak chtějí vzdělávat a dlouhodobě pracovat a pro své potomky požadují plnohodnotné vzdělání.

NA EMANCIPACI NENÍ NIKDY POZDĚ

Čtyřiasedmdesátiletá Olga Fečová se řadí mezi emancipované romské ženy, nebylo tomu tak ale vždycky. Jako nejstarší ze tří sourozenců zastupovala často ve výchově své zaměstnané rodiče. Nabyta tedy dojmu, že se musí po zbytek života o svou rodinu postarat a rezignovat na další zájmy.

„Změnilo se to až s příchodem šedesátky,“ pustí se do vyprávění asistentka pedagoga na základní škole, která si čas na seberealizaci našla, až když měla děti dospělé a zajištěné. „Tenkrát mi nepřišlo, že je něco špatně. Dnes vím, že jsem byla především zabezněná. A to i přesto, že jsem celý život toužila něco dokázat,“ připouští žena, která začínala tím, že založila kroužek pro děti a mládež Čavorikaňi Luma. V šedesáti letech si udělala řidičský průkaz, a dokonce si neváhala podat přihlášku na střední školu, kterou o pět let později úspěšně zakončila maturitní zkouškou.

Ženy si podle Olgy Fečové musí být vědomy překážek, se kterými se na cestě za vlastní emancipací mohou setkat, a to jak ze strany romských mužů, tak i většinové společnosti. Přesto si myslí, že posílené sebevědomí je nesmírně podstatné a představuje pro ženu vykročení tím správným směrem.

PŘÍKLADY TÁHNOU. ALE SAMY TO NEUTÁHNOU

Na posílení sebevědomí žen bez rozdílu věku, vzdělání či sociálního statusu pracují bezmála dvě stovky Romek, členek Romské ženské skupiny Manushe. Jako jediné v Česku pracují se ženami formou různých projektů (uspořádání výstavy, veřejné diskuze apod.), a snaží se je tak naučit, jak se angažovat ve veřejném a politickém životě. Přímou v regionech podporují silné ženské osobnosti, které dokážou motivovat k aktivitě celou místní komunitu.

Členky dostávají prostor pro realizaci vlastních nápadů. Byly to právě ony, kdo vymyslely mediální známý projekt Mami, tati, já chci do školy!, který pomocí hudebního videoklipu Nebud' dilino! (na Youtube. com zaznamenal přes 190 tisíc zhlédnutí) šířil mezi romskými rodiči povědomí o rozdílu ve vzdělávání na praktické a základní škole. Pohled tří členek Manushe na společenskou angažovanost Romek zmapoval v roce 2011 mezinárodně úspěšný dokument Ženy v poli.

I tak se o emancipaci romských žen stále mluví minimálně. Selma Muhič z Katedry studií občanské společnosti na FSV UK se domnívá, že je to součást obecného společenského diskurzu o Romech: „Na jedné straně je zpochybňována emancipace žen jako taková, na druhé jsou obzvláště romské ženy obětmi předsudků o ženách, které ‚nelze emancipovat‘. Celkově jsou Romové vnímáni jako skupina obyvatel neschopných emancipace a pokroku.“

Muhič si myslí, že vzdělané, sebevědomé Romky mohou vyvolávat strach a nenávisť. Stávají se proto jak obětmi většinového rasismu, tak menšinové misogynie, která panuje v samotném romském národě. „Jde o to, aby se vytvořily podmínky, ve kterých se žena svobodně rozhoduje ve všech pro ni důležitých otázkách. Výsledkem emancipace je pak celá škála odlišných životních drah. Bohužel, právě tato svoboda v rozhodování a podmínky, které by emancipaci umožnily, nejsou mnohým dnešním

Olga Fečová

Romkám dostupné,“ vysvětluje Muhič.

Tématy spjatými s romskou ženskou emancipací a obecně problémy dnešních romských žen a dívek se zabývá i evropská neformální platforma romských žen nazvaná Phenjalipe (Sesterství). Snaží se šířit osvětu genderové rovnosti, začleňování a nediskriminace, vytvořily proto strategii, kterou chtějí s podporou mezinárodních organizací a místních vlád uvést v praxi.

ŽENY PATŘÍ POUZE K PLOTNĚ?

„V případě českých žen člověku přijde emancipace tak nějak automatická, ale u Romek o tom ani nepřemýšlíte. Když jsem před šesti lety navštívila romský festival v Praze, poznala jsem tam desítky vzdělaných Romů. Slyšela jsem tam čist romskou spisovatelku úryvek z její knihy. Do té doby jsem netušila, že Romka může být spisovatelka,“ vzpomíná Miroslava Adamenko na prvotní impuls, který ji přiměl přemýšlet o emancipaci. „Přepadla mě tehdy chuť změnit svůj dosavadní život,“ dodává a tím i vysvětluje, proč vede turnovské ženy zapojené do projektu Slova 21

Jileha (Srdcem) k tomu, aby to také zkusily.

Adamenko musela k vlastní emancipaci nejdříve dospět, a to i přesto, že nevyrostla v tradiční romské rodině. Domnívá se, že ženy mají i v dnešní době zažité, že patří výhradně k plotně a rodině. Tento model se dle jejich slov v současnosti mění: „Praxe ukazuje, že se lze vzdělávat, pracovat, školit se, cestovat, zkrátka emancipovat. Romky už nerodí v raném věku, věk rodiček se výrazně posouvá, ženy vychovávají méně dětí, než tomu bylo za dob našich babiček.“

Přesto se řada žen setkává s dotazy, zda už porodily děti a jsou vdané. Pokud odpoví, že nikoliv, jejich důležitost v romské společnosti klesá, protože pro většinu je založení rodiny smyslem života. Ženu ale podle takového vzorce už dnes posuzovat nelze. Adamenko si všímá určitého posunu ve smýšlení žen: „Rodina je pro Romky stále na prvním místě, ale už si uvědomují, že je vlastní rodina nebo partner nemusejí omezovat. Ženy si totiž uvědomily, že mají potenciál.“

VZKAZUJI ROMKÁM, ABY SE KAŽDÁ NAD SEBOU ZAMYSLELA

Autorka: Renata Berkýová

V tradiční romské rodině měla žena, podobně jako další členové, své jasné vymezené místo, roli, ze které vyplývala určitá práva a povinnosti. Její postavení v rodině se odvíjelo zejména od počtu dětí, které přivedla na svět a pečovala o ně, i proto mladá nevěsta obvykle představovala nejslabší článek podřízený ostatním příbuzným, jelikož do nové rodiny nejčastěji přicházela jako bezdětná.

První a poslední slovo měl vždy muž jakožto hlava rodiny. Podřazenou úlohu ženy vystihuje například romské přísloví: Murš hordinel stadi, džuvli ča khosno (Muž nosí klobouk, žena jenom šátek), s čímž se mnoho Romů, pochopitelně zejména mužů, dodnes ztotožňuje a tento názor uplatňuje také ve vlastní domácnosti.

Za posledních padesát let však romské ženy z hlediska emancipace ušly určitou cestu. Emancipační snahy romských žen v Čechách a na Slovensku jsou ve srovnání s českými (či slovenskými) ženami v lecčem jiné, především historie těchto prvotních snah nesahá tak daleko do minulosti, ale souvisí se vznikem romského etnoemancipačního úsilí (60. a 70. léta minulého století) jako takovým.

První vlaštovka v podobě literárního díla kritizujícího postavení romské ženy pochází od jedné z nejznámějších romských autorek, Tery Fabiánové. Její fejeton, uveřejněný ve zpravodaji Romano Lil v roce 1970, je ojedinělý hned v několika ohledech.

Už pouhý fakt, že Romky vůbec literárně píší a publikují, že se společensky a později také politicky angažují a nepřenechávají iniciativu pouze na mužích, představoval určitý signál směrem dovnitř romské společnosti. Za zmínku, kdo nebo co sehrálo významnou roli v podpoře romských žen, kromě dalších historických a společenských faktorů, stojí také Milena Hübschmannová. Tu jako houževnatou bojovnici za romská práva postupně začali respektovat i muži, byť sama nebyla Romkou (nebo právě proto). Díky její aktivitě se tak například v začínající romské psané literatuře prosazují ženské autorky – Romky.

JAK NEBÝT HADREM

Tera Fabiánová měla jako jediná žena v uvedeném zpravodaji svou vlastní rubriku „Zadáno pro Teru“. Po obsahové stránce je její první publikovaný fejeton psaný v romštině (s českým překladem) nejzajímavější. Například v něm píše: „A ještě bychom chtěli, aby si Romka zařídila svůj život

doma s mužem tak, aby pro něj nebyla jen hadr, ale skutečná žena, manželka. A Rom si musí uvědomit, že žena není jen k tomu, aby mu rodila děti.“ Fabiánová také Romky povzbuzuje: „Vzkazuji Romkám, aby se každá nad sebou zamyslela, co dělá a jak žije. Aby byla jiná než dříve, jiná, než byly kdysi staré Romky. Ale to neznamená, že by

se musela stát gádžovkou, to ne. Ať zůstane Romkou, ale lepší Romkou. (...) Musí si to sama zařídit: naučit se číst a psát a v pěkných šatech chodit.“

Romská literatura tak začala skýtat prostor, ve kterém se mohly romské ženy vyjádřit zcela volně. Výjimkou nebyla třeba obrozenecká díla podporující romskou svébytnost z pera žen. V současnosti, kdy Romové řeší jiné otázky v rámci svého fungování ve společnosti, se nabízí také větší prostor pro reflexi směrem dovnitř. Setkáváme se tak například s dílem Eriky Oláhové, která si ve svých hororových povídkách „dovolí“ muže (postavu manžela) i zabít. Otevřeně také popisuje pocity beznaděje, nefunkční vztahy a domácí násilí, které bývá nezdídkou romskými muži zlehčováno.

Anebo Iveta Kováčová, jež se svou povídkou Jako dvě žvýkačky zcela vymyká představám, o čem a jak se dá (a může!) ještě v romské literatuře psát. Velice detailně totiž popisuje milostný akt. Otevřená erotika je, zejména vyjádřena ženou, silně tabuizované téma, a tak se můžeme setkat například s díly publikovanými pod pseudonymy. Překvapením byla také novela Listopad autorky Ireny Eliášové. Vzhledem ke svému vyššímu věku Eliášová vzbuzuje dojem nositelky romské tradice, nicméně přichází s dílem, v němž otevřeně vypráví o životě prostitutky na severu Čech. A i když by český čtenář zařadil dílo třeba do průměrné

červené knihovny, v kontextu romské literatury a ženské romské emancipace stojí za povšimnutí.

ZA ROVNÁ PRÁVA

I tato témata, byť mnohdy nejsou přímou agitací směrem k emancipaci Romek, odrážejí postřehy dnešních žen. Postavení romské ženy zrcadlí současná podoba romské rodiny a sociální klima, ve kterém rodina žije. Romky dnes mají mnohem větší přístup ke vzdělání, což pak ovlivňuje jejich volbu partnera a tím i možnost více se v rodině podílet na rozhodovacích procesech či způsobu výchovy dětí. V mnoha ohledech jsou však pořád diskriminované, a to jak ze strany většinové společnosti kvůli romskému původu a pohlaví, tak ze strany Romů, kteří prosazují utkvělé představy o genderovém rozdělení.

O feministickém hnutí romských žen se zatím v ČR mluvit nedá. Opakem je například Švédsko, odkud pochází Soraya Postová, která se jako zástupkyně Feministické iniciativy dostala do Evropského parlamentu. Nicméně existují zde skupiny Romek mimo okruh literární tvorby, podporované zejména neziskovými organizacemi, které o rovnoprávnost, nebo alespoň definování potřeb a práv žen mezi Romy soustavně usilují.

PŘES STALETÍ K EMANCIPACI: STRUČNÝ PŘEHLED ZÁKLADNÍCH DAT ŽENSKÉHO EMANCIPAČNÍHO HNUTÍ

Autor: Damián Holeček

První vlna feminismu a ideí ženské emancipace přišly se dvěma revolucemi konce 18. století – americkou a francouzskou. Ty sice přinesly myšlenku formální rovnosti všech lidských bytostí, ve skutečnosti však přístupu ke vzdělání či kvalitním profesím dominovali muži. Přesto se podařilo přijmout zákony, které postavení žen

zlepšily, například ten umožňující rozvod za souhlasu obou stran. Později byl zrušen Napoleonem.

Mezi významné autorky-feministky patřila francouzská spisovatelka a aktivistka Olympie de Gouges, která roku 1791 napsala dílo Deklarace práv ženy a občanky. Reagovala jím na Deklaraci práv člověka a občana, která podle ní ve skutečnosti přiznala práva pouze mužům. Založila první ženské spolky ve Francii. Jelikož se čím dál více dostávala do sporu s vládnoucí elitou, byla roku 1793 popravena.

VOLEBNÍ PRÁVO ŽEN

Jedním z ukazatelů (ačkoliv pouze formálním) rovnosti mužů a žen je volební právo. Po vzniku prvních volených shromáždění bývalo přiznáváno pouze mužům, ženy se dostávaly na scénu až o mnoho desetiletí či staletí později.

Historicky poprvé volební právo získaly ženy na Novém Zélandu v roce 1893. Roku 1918 bylo zavedeno i ve Velké Británii, o rok později v Československu a následující rok i ve Spojených státech. Ve Francii, přestože patřila k zemím, kde se tato myšlenka

zrodila, bylo zavedeno až roku 1945.

EMANCIPACE V ČESKÝCH ZEMÍCH

Samozřejmě nejen ve světě, ale i v českých zemích postupem času začala myšlenka emancipace mezi ženami rezonovat. Mezi významné osobnosti českého feminismu patřily spisovatelky Božena Němcová, Eliška Krásnohorská, Karolína Světlá či Magdalena Dobromila Rettigová, ale i Tomáš Garrigue Masaryk. Roku 1890 vzniklo zásluhou Elišky Krásnohorské dívčí gymnázium Minerva.

O třináct let později byl založen Ženský klub český, jehož členka Františka Plamínková v roce 1923 založila Ženskou národní radu. Ta sdružovala jednotlivé ženské spolky a za cíl si dala zrovnoprávnění žen s muži. Mezi její velké úspěchy patřila například reforma manželského práva z roku 1919, která povolila civilní sňatek či rozlukou manželství.

Nerovnosti bohužel přetrvávají dodnes, a tak dnes ženy například vydělávají v průměru o 22 % méně peněz než muži za stejnou práci.

VZDĚLÁNÍ BY MĚLO BÝT U ROMŮ SAMOZŘEJMOSTÍ

Autor: Rena Horvátová, Foto: Ucimesepribeh.cz / Martin Vrabko

Robert Sutorý působí dvanáct let jako terénní sociální pracovník a romský poradce v Hranicích na Moravě. Motivuje další mladé Romy ke studiu na střední a vysoké škole. A není jich málo! Už na sedmdesát z nich díky Robertovi začalo s chutí studovat.

slyší spojení insolvence a Romové, tak to může být kámen úrazu. V našem městě ale naštěstí mnoho Romů práci má. Pokud totiž prokážete stálý příjem, můžete o insolveni zažádat," vysvětluje Robert, který se ve svém volném čase věnuje organizaci volnočasových aktivit pro romské děti. Z počátku to byly především takové, v nichž se učily tančit, zpívat a ovládat počítač. Dnes už od výpočetní techniky upustili, téměř každá rodina má doma vlastní počítač.

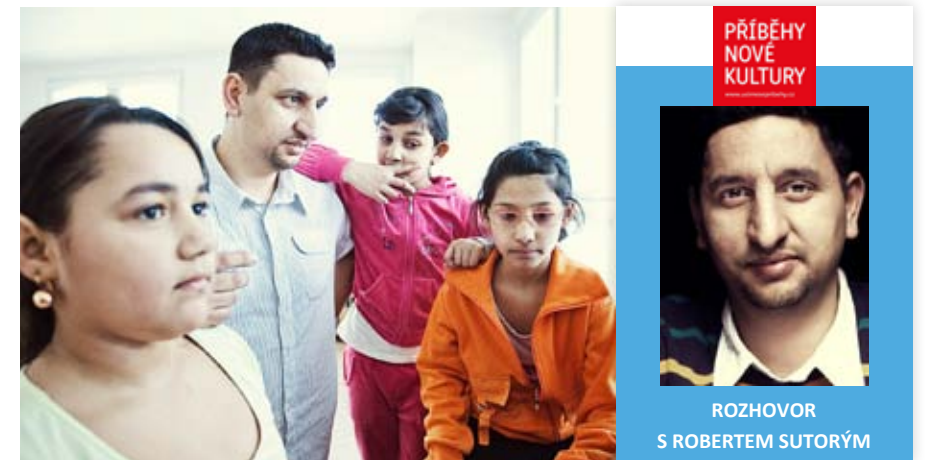
BEZ MOTIVACE TO NEJDE

„V posledních letech je práce s dětmi v Domě dětí a mládeže v Hranicích zaměřena spíše na zvýšení motivace žáka ke studiu a zlepšení studijních výsledků. Nejčastěji mají zájem o doučování studenti středních a vysokých škol. „Momentálně podporujeme třináct studentů středních škol a šest vysokoškoláků. Vzdělávat se a dělat něco pro sebe může skutečně každý,“ pevně věří vedoucí volnočasovek, který sám studuje v magisterském programu. Říká, že musí. Kdyby prý totiž romské děti viděly, že se on sám neučí, polevily by, nebo dokonce ztratily veškerou chuť ke studiu.

A možná by ji ztratila i nejstarší ze tří dcer Roberta Sutorého, studentka gymnázia. „Děti u nás musí dodržovat určitá pravidla, pokud chtějí docházet do tanečního nebo hudebního kroužku a jezdit po vystoupeních, musí mít dobré chování ve škole a snažit se o pěkné známky. Pravidelně za nimi jezdí studenti vysokých škol, kteří je doučují, aby si zlepšily školní prospěch, a motivují je, aby myslely na svou budoucnost.“

A tak to bylo i v Robertově případě. Před lety chtěl změnit svůj život od

základu. Povedlo se. Bylo to v dobách, kdy teprve začínal pracovat s dětmi, a vzdělání mu prakticky dopomohlo k možnosti dosahovat s nimi lepších výsledků, věnovat se jim efektivněji a v neposlední řadě i získat lepší zaměstnání. A jak Robert Sutorý říká v závěru našeho rozhovoru, pokud tím vším někoho „nakopne“ ke studiu, je to jen dobře.

ROZHOVOR
S ROBERTEM SUTORÝM

O SIKHLUVIPEN ANDRO ŠKOLI KAMPEN O ROMA TE DIKHEL SAR ANGLUNO

o autoris: e Rena Horvátová

O Robert Sutorý kerel deštheduj berš terenno socialno buťi the sar romano poradcas andro Hranice na Moravě. Del terne romen godí, te phiren pre maškarutne the bare školi. Ajse terne nane čepo! Imar eftavardeš terne Roma chudle te phirel andre ajse školi.

Adadives les hin imar diplomos khatar bari škola, no sar has čavoro ta šunelas, khere la dajatar, le dadestar, hoj o sikhluvipen angluno nane. Phirelas pre Masarykovo univerzita pro oboris sociální pedagogika u akana mek sikhluvel oboris phandlo le sikhluvipeneha pre socialno pedagogika. Saranda beršengero Robert del дума pal o Roma the lengeri kultura Olomucate pre bari škola the mek hin jekh dženo andre Rada vlády pro záležitosti romské komunity. Angluhi leskeri buťi hin andro terrennos the sar romano poradcas, savo phirel maškar o manuša, save varekana nadžanen, so te kerel, te peren andre socialno bibacht.

Sako dives dikhel, sar o manuša naši arakhen buťi, hin len o ekzekuciji, phares roden kaj džana te bešel, abo lenge kempel te del e godí, sar te mangel o duchodos. Sar phenel, sakones hin aver pharipen, no jekh hin predal sako jekh dženo angluno: pro peršo than hin, te hin le manušes sostar te dživel, palíš šaj duminel pal čavorengero sikhluvipen andre škola. O Robert Sutorý ajse manušenge rodel manušen, save dena lengere čavorenge o vast andro sikhluvipen, te len hin lače znamki. Varesave klienta imar pale na aven, bo lenge džanahas te del o vast. „Te palal duminav, ta ajse

fameliji hin dosta. Čačes pal amende imar varesave fameliji na aven, oda hin mišto, bo džanas, hoj len hin čeporo feder dživipen, u imar lenge nakampel te phenel, so te keren,“ phenel o romano poradcas, savo phirel pal o Roma andro fameliji.

„Phirav buter pal phureder Roma, save hine nasvale, abo daran te džal pro amtos. Nekhbuter džal pal o adošaga the e insolvecija. Te kada šunen o manuša pro amtos, šaj oda hin bari bibacht. Andro amaro foros buťi hin, ta o Roma andre buťi phiren. Te tumen hin sako čhon o love la buťatar, šaj mangel e insolvecija,“ phenel o Robert, savo te les hin kana te džal, ta kerel romane čavorenca mek o aktiviti. Pro agor has o aktiviti andro kheliben, gílavipen the o kompjuteris. Akana hin but romen khere o komputera, ta imar oda nakeras.

BIJAL E MOTIVACIJA ODA NADŽAL

„Buter dikhas te keras le čavorenca andro Dům dětí a mládeže v Hranicích na Moravě pal lengeri motivacija andro sikhluvipen the lengere feder znamki andre škola. Nekhbuter das o vast le študentenge khatar maškarutne the bare školi. „Akana amen hin dešthetirin študenta pre maškarutne školi the šov džene pre bari škola. Te sikhluvel the te kerel vareso predal peste šaj

kerel sako,“ zorales paťal o šerutno andro organizaciji, save naperen tel o rajaripen, savo korkoro kerel o magistersko študium. Phenel, hoj leske kempel, te študinel, te dikhen o romane čavore, bo palíš našavena e motivacija.

E motivacija šaj našadlas the leskeri nekhphureder trin čhajorendar, savi phirel pro gymnázium. „O čavore ke amende musaj te líkeren o regulí, te kamen te phirel pro kheliben, abo te kerel e aktivita andre muzika, te kamen te phirel pro vistupeni/ te sikhavel so džanen, ta lendar mangas te pen mišto líkeren the te len hin lače znamki andre škola. Phiren pal lende o študenta khatar bari škola, sikhaven len so lenge kempel andre škola, the den len motivacija andro dživipen, the andro sikhluvipen.

Avka oda has the le Robertoha. Anglo paru berš kamelas aver dživipen. Gejľa leske avri. Oda has akor, sar ča chudelas te kerel e buťi le čavorenca, the o sikhluvipen les delas zor, bo džanelas, sar le čavorenca te kerel efektívno buťi, u sar šaj palíš phiren andre feder buťi. Sar o Robert Sutorý phenel te imar džal amari дума kijo agor, te varekas dava godí, u jov džala pre maškarutni škola, abo bari škola, ta hin mišto.

NIKDY NEJSME SAMI

Autorka: Jana Baudyšová

Foto: Mimesis Film

FILM O TEMNOTÁCH, ÚZKOSTI Z ŽITÍ I VZDORU (DOKUD NA NĚJ JEŠTĚ ZBÝVAJÍ SÍLY)

Začátkem dubna vstoupil do českých kin čtvrtý celovečerní film režiséra Petra Václava **Nikdy nejsme sami**. Diváčkou cenou, kterou obdržel na letošním filmovém festivalu Berlinale, navazuje na úspěchy svých předchůdců – debut Marian (1996) si z festivalu v Locarnu odnesl ocenění Stříbrný Leopard, snímek Paralelní světy (2001) byl uveden na festivalu v San Sebastianu a dva roky stará Cesta ven získala hned sedm Českých lvů. „Tento film je o dnešní době. O boji mezi temnotami, které opět začínají obcházet Evropou. Ty jsou ztělesněné dospělými. O touze po volnosti a po svobodě, kterou v sobě nesou jejich děti,“ říká o svém posledním filmu režisér Václav.

NESPOKOJENOST A SAMOTA

V obci táhnoucí se podél státní silnice nedaleko hranic s Německem žije nezaměstnaný hypochondr (Karel Roden) se svojí ženou – prodavačkou v místním obchodě (Lenka Vlasáková) – a dvěma syny. Labilní a ustavičně vyděšený „pacient“, který se o svůj život bojí tím spíš, čím více

od lékařů slyší, že mu vlastně nic není, se náhodně spřátelí s novým sousedem – bachařem v místní věznici (Miroslav Hanuš). Toho pro změnu šíří strach z pomsty jeho bývalých vězňů, ale i „živlů“ (cizinci, muslimové, Židé, Romové, homosexuálové, intelektuálové a politici), kteří podle něj ohrožují bezpečnost země.

Ve vězení si svůj trest odpykává i přítel jedné z místních striptérek (Klaudie Dudová). Do ní je však zamilován i vyhazovač z nočního klubu (Zdeněk Godla), který o ni usiluje o to urputněji, o co chladněji ho ona odmítá. Na každodenní pouti z práce se dvojice zastavuje pro cigarety a tvrdé pití v místních potravinách, v nichž prodává hypochondrova žena. A milostný trojúhelník se pomalu rysuje.

PROSÍM TĚ, VZPAMATUJ SE

Zádumčivé, maniodepresivní prostředí a vyhasínající vztahy se zrcadí i v životech dětí – bachařův synek klade okolo domu mrtvá zvířata, a úmyslně tak stupňuje hrůzu svého otce, ve snaze ho dohnat k šílenství. Postižený syn „nemocného“ Rodena se bezmocně

potácí mezi rodiči – otec ho donutí biflovat zpaměti, aby jeho matce dokázal, že nepatří na „zvláštní“ školu mezi „vyvrhele společnosti“. Druhý syn se kvůli dusivé domácí atmosféře raději uchyluje k toulání venku. Nejvíce lásky z dětských hrdinů, jejichž představitel produkce vybírala v dětských domovech, paradoxně dostává dcerka striptérky-samoživitelky.

Postavy potácející se mezi zmarem a rozvratem jsou podle Václava obětmi i strůjci běsů současné doby – moderní postindustriální společnosti, ze které se utvářejí typy nespokojených, frustrovaných, radikalizujících se lidí. A navzdory jejich bytostné osamělosti není nikdo z nich nikdy sám – svým chováním se neustále vzájemně ovlivňují a udržují v chodu řetězec zdánlivě náhodných událostí. Divák se tak nemůže zbavit pocitu, že tragédiím, ke kterým příběhy jednotlivých protagonistů v druhé polovině filmu spějí, by se snad dalo zabránit vyslyšením prosby jedné z postav: „Prosím tě, vzpamatuj se!“.

●

NA PREMIÉŘE

Autorka: Adéla Gálová, Foto: Petr Zewlak Vrabec a Mimesis Film

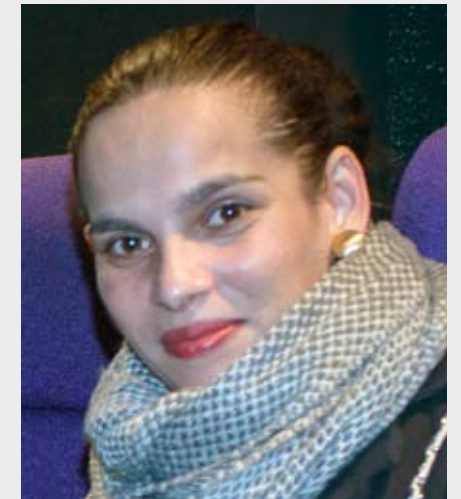
V zrekonstruovaném vršovickém kině Pilotů proběhla 30.března tisková projekce nového filmu Petra Václava **Nikdy nejsme sami**. Pozvání přijal jak režisér filmu, tak i čtveřice hlavních protagonistů v čele s Karlem Rodenem a loňskou držitelkou Českého lva Klaudií Dudovou. Redakce Romano Voří byla u toho.

O Karlu Rodenovi je známo, že se nerad fotí a také rozhovory poskytuje jen zcela výjimečně. Našemu fotografovi se ho přesto podařilo v jedné ze vzácných chvil zachytit společně s hereckými kolegy.

Ve filmu se střídají barevné a černobílé pasáže. Režisérovým záměrem bylo zdůraznit proměny psychického stavu postav, v této souvislosti označil film za „maniodepresivní“.

KLAUDIA DUDOVÁ

Jak vnímalo vaše okolí, že hrajete roli prostitutky?

Od některých lidí samozřejmě přicházely negativní reakce, ve smyslu „hele, vona se tam svlíkla“, ale spíš ze strany těch, co jsou vůči mně zaujatí dlouhodobě. Ti, co mě znají, chápou, že jde o filmovou roli, a nemají s tím problém.

V předchozím filmu jste měla roli ženy, která se postaví na vlastní nohy, v Nikdy nejsme sami jde spíš o postavu vláčenou osudem. Jak jste rozdíl vnímala vy?

Žaneta z filmu Cesta ven pro mě představovala něžnou, plachou, bezbrannou bytost, která chtěla žít tzv. normální život. Na všechno zůstala úplně sama, neměla žádnou pomoc, ale přesto si svou cestu ven našla. Sylva z Nikdy nejsme sami už na vlastních nohou stála, ale dělala práci, kterou dělala, kvůli své dceři. Byla tedy rozhodně průbojnější, přesto ji doteď moc nechápu. První postava je mi bližší.

Řekla byste, že prostředí, které režisér Václav ztvárnil, odpovídá realitě tak, jak ji znáte?

Ano, sama mám dceru, takže vím, čeho je matka schopna pro své dítě. A samozřejmě znám ze svého okolí i případy rodin, kde vyrůstají děti, které se bojí. Takže ano, realitu toho filmu znám.

►

PETR VÁCLAV

Film působí, jako by měl jeho tvůrce značný odpor vůči některým formám maskulinity. Jste feministka?

Myslím, že asi jsem, protože jak v Cestě ven, tak v tomto filmu se určitý feminismus otiskuje. Ukazují, že ženy jsou silnější a rozumnější než muži, kteří vlastně všude v Evropě poněkud ztrácejí půdu pod nohama. Ztrácejí někdejší primát hlavy a živitele rodin, kdežto u žen se ukazuje, že v tomto světě obtočí líp, jsou přirozeně silnější. Naprosto markantní je to například na Sibiři, kde jsem točil dokument – člověk má pocit, že jde snad o zcela

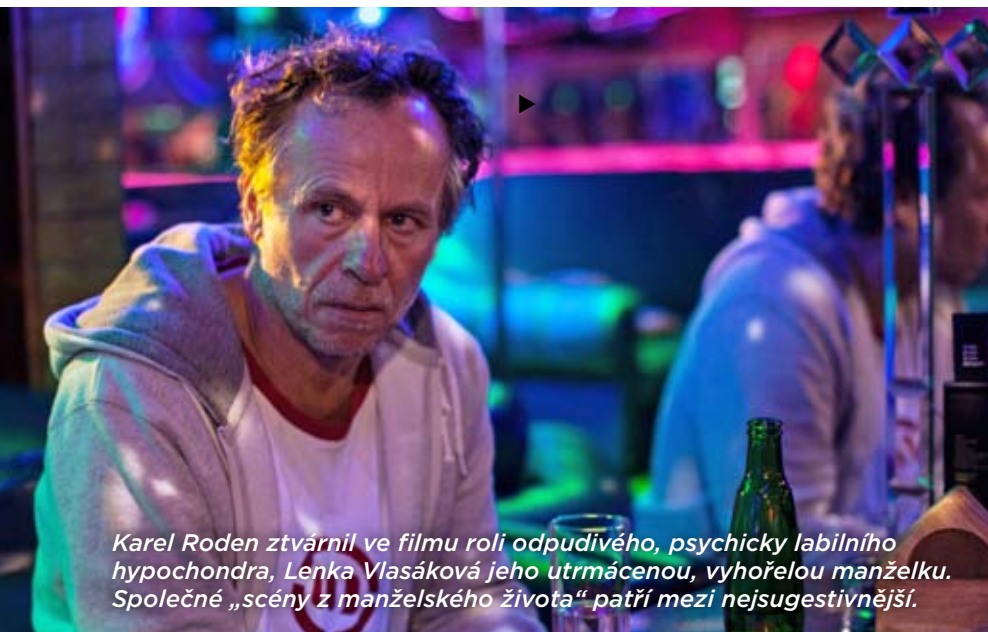
rozdílné rasy: muži chodí v roztrhaných uniformách a nalévají se alkoholem, zatímco ženy jsou po evropsku oblečené a jdou rozbahněným terénem na podpatcích a hezky ustrojené pracovat. A nejenže drží místní ekonomiku, ale drží i celé ty rodiny.

Dá se to zjednodušit na tvrzení, že mužství je v krizi?

Dá, ale naštěstí je v krizi i ta jeho machistická nadvláda, takže muži se znovu hledají.

Venkov nebo maloměsto představuje pro spoustu Čechů idylu, místo, kde si můžou odpočinout. Pro vás je to jenom bezútěšné peklo?

To není peklo, to jsou domy rozestě kolem státní silnice, takže to vlastně ani nelze nazvat nějakou idylickou vesnicí – příroda tam žádnou zvláštní roli nehraje. Spíš než o přírodu jde o prostředí, okolí člověka, tzv. environment. Ty lidi tedy nevnímám jako vesničany, ale jako urbánní občany Evropy, kteří žijí v nedefinovaném místě, které není město, ale není to ani vesnice.

Karel Roden ztvárnil ve filmu roli odpudivého, psychicky labilního hypochondra, Lenka Vlasáková jeho utrmácenou, vyhořelou manželku. Společné „scény z manželského života“ patří mezi nejsugestivnější.

Slavnostní projekci uvedli společně režisér Petr Václav a produkční Jan Macola.

ZDENĚK GODLA

Jak jste vnímal svou roli? Jaký člověk je podle vás muž, kterého jste ztvárnil? Pustil byste si ho do života?

Určitě ne, sám jsem byl kdysi stejný „parchant“. To, co ve filmu představuju, jsem byl prakticky kdysi já sám. Od 13 let jsem byl na ulici, pohyboval se mezi špatnými lidmi. Panu režisérovi jsem tedy mohl posloužit částečně i jako zdroj zkušeností z příslušného prostředí.

Muselo pro vás být docela náročné to najednou vidět na plátně...

Musím říct, že mě to zdrtilo. Viděl jsem tam jednoduše sám sebe.

Jak se vám spolupracovalo s Petrem Václavem?

Úžasné, spolupracoval bych s ním klidně celý život. Umí věci vyložit způsobem, který je každému srozumitelný.

Dětské herce našel režisér v dětských domovech. Jejich party odrážejí ve filmu krutou a děsivou realitu dospělých.

Paranoika, zrcadlícího úzkosti a běsy současného prototypu „slušného Čecha“ přesvědčivě ztvárnil Miroslav Hanuš.

SVĚTOVÝ ROMSKÝ FESTIVAL KHAMORO 2016

Autorka: Soňa Kalejová

Koho slunce ještě dostatečně nerozehřálo, o toho se jistě postará festival Khamoro! Už poosmnácté proběhne v Praze nejznámější a největší romský festival na světě. Konat se bude ve dnech 29. 5. – 4. 6. 2016 a stejně jako v předchozích letech nabídne pestrý kulturní a odborný program. Festival na cestě od zrození k dospělosti provázejí organizátoři Slovo 21, z. s., a Studio Production Saga. Záštitu převzali Daniel Herman, ministr kultury ČR, a Adriana Krnáčová, primátorka hl. m. Prahy.

„Khamoro se snaží ukázat bohatství a rozmanitost romské kultury a tím napomoci k vzájemnému soužití, respektu a úctě Romů a Neromů. Festival je otevřený všem bez rozdílu národnosti, věku nebo pohlaví. Každý si na něm najde to, co ho nejvíce zaujme a potěší a z toho máme ohromnou radost,“ vysvětluje záměr festivalu Jelena Silajdžić, ředitelka organizace Slovo 21, z. s. Festival se stal oblíbeným nejen v ČR, ale i v zahraničí, každoročně na něj přijíždí více než 9 000 lidí. Mezi nejoblíbenější patří bezpochyby koncerty romské hudby, která bude znít každý den z různých koutů Prahy. Těšit

se můžete na gypsy jazz, cimbálovou muziku, písně českých, slovenských a rumunských Romů, chybět nebude ani ruský soubor, nádherné tanečnice a balkánská dechovka.

NOVINKY LETOŠNÍHO ROČNÍKU

Letos na vás čeká několik novinek. Budete mít možnost zhlédnout interaktivní tvorbu open-air 3D grafiky. Na pražské chodníky budou bosenští umělci malovat 3D obrazce s romskou tematikou. Děti do 10 let budou mít na všechny akce vstup zdarma.

Na hlavních pódiích vystoupí 13 romských kapel, 10 zahraničních a 3

české. Česko bude reprezentovat, kapela Bengas z Prahy, Milan Kroka live band z Berouna a Le Čavendar z Rokycan. Ale to není vše! Dalších sedm romských kapel z ČR vystoupí v rámci doprovodných akcí: Duo Prezent z Ostravy, Bench Band z Prahy, Josef Šenki, Ivan Herák, Robert a Marek Boldiovi, Michal Marcin, Michal Taragoš, Zdeněk Jano, Milan Pacik a další.

DOPROVODNÝ PROGRAM

Ve Slovenském domě budete mít možnost navštívit výstavu dřevěných hraček romského řezbáře Matěje Holuba „A možná přijede na koze“.

Výstavu obrazů „Archetyp – Pra Bari“ pak v Českém centru představí Emílie Rigová. A vernisáž výstavy (Re) konceptualismus romského odboje můžete navštívit v Goethe Institutu. Těšit se můžete také na švédský film o spisovatelce Katarině Taikon nebo se budete moci zapojit do odborného semináře na téma romské integrace, který připravujeme ve spolupráci s Radou vlády pro záležitosti romské menšiny.

VZPOMÍNÁNÍ

Khamoro nezapomíná ani na významné osobnosti, které se zapsaly do romské historie a kultury. Letos budeme vzpomínat na spisovatele Andreje Giňu, hudebníka Milana Šenkiho „Korytára“ a na romistku Milenu Hübschmannovou, které bude věnována divadelní hra o romštině. Tu představí spolek ARA ART.

DEFILÉ ÚČINKUJÍCÍCH

Mezi nejméně atraktivnější části festivalu patří defilé účinkujících centrem Prahy.

Tisíce diváků přihlíží průvodu více než 400 umělců, profesionálních muzikantů a tanečníků. Letos se do průvodu zapojí i na 20 amatérských tanečních souborů z celé ČR. Nenechte si ujít úžasnou podívanou plnou nádherných krojů a pestrobarevných šatů!

DĚTSKÝ DEN

Na populárním dětském programu „Khamororo“ se letos můžete opět těšit na oslavu plnou zpěvu, tance, soutěží, her a atrakcí. Zařadit si budou moci i ti nejmenší, a to na dřevěném kolotoči, trampolině, skákacím hradu anebo se budou moci projet na ponících. Čekají vás také různé dětské dílny, výroba originálního šperku, vystoupení kapel, dětských tanečních souborů, kreslení a mnoho dalšího.

Kompletní program naleznete na začátku tohoto čísla Romano vodi. Sledujte festivalový Facebook a web www.khamoro.cz, kde naleznete informace o všech vystupujících kapelách.

MENIL/ESP

Členové gypsy jazzového kvartetu Menil jsou skvělí muzikanti s rozmanitou hudební historií. Nejznámější je lídr kapely Javier Sanchez, sólový kytarista skupiny. Ovšem ani další členové – Fred PG (rytmická kytara), Gerardo Ramos (kontrabas) a Raúl Márquez (housle) – nezůstávají v jeho stínu.

THE ROSENBERG TRIO/NL

Slavní gypsy jazzoví muzikanti The Rosenberg Trio z Nizozemska se pro veliký úspěch vrací na Khamoro. Kapelu, která se inspiroje hudebním stylem legendárního romského kytaristy Django Reinhardta, tvoří tři bratřenci: kytaristé Stochelo a Nous'che Rosenbergovi a kontrabasista Nonnie Rosenberg.

BENGAS

Skupina Bengas patří mezi nejúspěšnější romské kapely v ČR. Koncertovala nejen v Čechách a na Slovensku, ale také po celé Evropě i v USA. V roce 2004 byla předkapelou světoznámé skupiny Gipsy Kings v pražské T-Mobile Aréně. Repertoár této kapely zahrnuje čardáše, balkánský folklor, písně Romů z Ruska i Maďarska i arabské či španělské rytmy.

THE ZURALIA ORCHESTRA

V hudbě kapely Zuralia Orchestra se mísí zvuky trumpet, tuby, bicích, kytary, houslí, darbuky, akordeonu, vokálů a klarinetu. Pod vedením Aurela Mirey tak vznikl jedinečný hudební žánr, v němž se prolíná tradiční romská hudba s jazzem, reggae, latinou a hudbou Orientu. „Naše zkušenost s Khamorem je zcela výjimečná, publikum je jedním z důvodů, proč na něj s láskou vzpomínáme jako na jeden z nejenergičtějších a nejvelkolepějších festivalů, na kterých jsme kdy hráli,“ říká Aurel Mirey.

TEKAMELI

V Calo, starobylém jazyku Romů ze Španělska, znamená Tekameli „miluji tě“ a tento vzkaz předávají hudebníci skupiny Tekameli dál. Jean Soler, Salomon Espinas a Julio Bermudez založili kapelu v roce 1992. V rytmu gypsy rumby a flamenca zazní písně, které hovoří o lásce k životu, rodině a bohu. Ač je skupina inspirována světoznámými Gipsy Kings, od svých vzorů se odlišuje lpěním na autenticitě romské hudby.

Foto: Archiv skupiny Russka Roma

Foto: Archiv Slovo 21, z. s.

Defilé všech účinkujících centrem Prahy, Foto: Archiv Slovo 21, z. s.

Foto: Archiv skupiny Tekameli

ZÁLEŽÍ NA KAŽDÉM, CO BUDE OD ŽIVOTA CHTÍT

Autor: Regina Poláková, Foto: Aleš Petruška Macciani, Archiv Miss - Mister Deaf World and Europe and Asia

Bohuš Vlačuha (23) pracuje jako strážník ve Frýdku-Místku. „Místní Romové vítají, že je u městské policie taky nějaký Rom a rádi si se mnou o mé práci povídají,“ říká.

K policii se dostal díky svému předchozímu zaměstnání – působil jako asistent prevence kriminality. Když se dozvěděl, že městská policie ve Frýdku bude nabírat nové strážníky, bral to jako šanci zúčastit své místní znalosti a ukázat ostatním, že na barvě pleti nezáleží.

„Jde hlavně o to, jaký člověk je. Jestli bude sedět s rukama v klíně a stěžovat si, nebo se bude snažit něco dokázat,“ myslí si. Jako strážník působí ve Frýdku také Bohušův bratr – dvojče. Rodina oba podporuje a je ráda, že získali práci, po jaké toužili, a že se jim v ní daří.

NEJKRÁSNĚJŠÍ MUŽ

Bohuš se narodil jako nedoslýchavý, zatím se mu však nestalo, že by svou znalost znakového jazyka použil v práci. Jak sám říká, pokud by bylo potřeba se dorozumět s neslyšícím, bude to pro něj velká výhoda. Mezi neslyšícími má mnoho kamarádů a spolužáků ze školy pro sluchově postižené. Před třemi lety se také zúčastnil historicky prvního ročníku soutěže o nejkrásnějšího

muže Mister neslyšící a nedoslýchavý ČR – a vyhrál. První místo ve stejném roce získal i v mezinárodní soutěži neslyšících – Mister Deaf Europe.

Chtělo by to více Romů na viditelnějších pracovních místech – doktorů, právníků, soudců.

„Do soutěže jsem se přihlásil na popud zástupce ředitele střední školy, na které jsem tehdy studoval. Byla to pro mě velmi zajímavá zkušenost – vidět z „druhé strany“, kolik je za účasti v soutěži práce,“ vzpomíná. Po soutěži dostal nabídku na spolupráci od jednoho z módních návrhářů. Ta sice nakonec nevyšla, ale kdyby se objevily další, mladý muž by se jim prý rozhodně nebránil.

KDYŽ SE CHCE...

Přestože se u nich doma romsky nikdy nemluvílo, není romština Bohušovi cizí – naučil se ji od kamarádů

a bratrance. „Nedá se říct, že romštinu ovládám excelentně, ale nemám problém se dorozumět – vždycky se nějak domluví,“ říká.

I vzhledem ke svým profesním zkušenostem se na soužití Romů a majority rozhodně nedívá přes růžové brýle. Přestože moc dobře ví, jak mohou být životní příběhy a situace někdy složité, za zásadní považuje přístup rodičů a chuť někde to v životě dotáhnout.

„Záleží na každém, co bude od života chtít. Je smutné, že mnoho Romů svádí spoustu věcí na rasismus. Podle mě je to hloupost. Kdo se snaží, má přece šanci něčeho dosáhnout. Je samozřejmě také důležité, aby vás k tomu hned od dětství vedli rodiče,“ myslí si a dodává: „Možná je pro budoucnost člověka nakonec nejdůležitější, co pro ni udělají právě jeho rodiče.“

•

YUVATI
STRĪ
DŽUVLI / DŽUVĽI / ŽUVLI
„ŽENA“
ROMNI / ROMŇI
STRĪ
NĀRĪ

„ŽENA“

Autor: Viktor Elšík

Když – ženy či muži – myslíme ženu, zřídka nám naskočí jen strohá definice „lidská samice“, případně „dospělá lidská samice“. Pojem ženy v sobě integruje vedle biologických i ty aspekty ženství, které odrážejí postavení žen v dané společnosti, a atributy asociované s ženami v dané kultuře (a není to vždy jen slabost nebo měkkost: třeba jméno první historické ženy, egyptské královny Neithotep, je odvozeno od jména bohyně války Neit, jež se vykládá jako „děsivá, hrůzná“). Vyhledáme-li v Googlu obrázky ke slovům s významem „žena“, skoro na všech jsou zobrazeny ženy mladé. Jistě jde zčásti o projev současného kultu mládí, neměla by nás ale šokovat skutečnost, že také romské slovo pro ženu – *džuvli* / *džuvĽi* / *žuvli* – vychází ze staroindického *yuvati* „mladice, mladá žena“ (*nārī, strī* – sanskrtská slova označující ženu bez ohledu na její věk se do romštiny

nezachovala). Romské *džuvli* je tak v posledku etymologicky příbuzné anglickému young či německému *jung* „mladý“, ale i českému *junák* či *junák*. Také když při promoci zpíváme *gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus* (latinské *iuvenis* „mladý“) nebo když fandíme turínskému Juventusu (latinské *iuventūs* „mládež“), můžeme zaslechnout indoevropské ozvuky romské ženy.

Vedle slova *džuvli*, které dnes označuje ženu obecně či s důrazem na její biologické pohlaví (lze ho užít i ve významu samice zvířete a protějškem mu je *murš* „muž, chlap, samec“), má romština ještě slovo *manušni* / *manušni*, které do češtiny překládáme jen velmi nesnadno. Východiskem je tu význam „člověk“, romsky *manuš* (ze staroindického *mānusa* souvisejícího s českým *muž* nebo anglickým *man* „člověk, muž“), jemuž je dodán derivační příznak ženskosti. *Manušni*

tedy znamená „člověk, který je ženou“ a používá se v kontextech, kdy ženě nechceme výslovně přisuzovat ženské společenské role ani zdůrazňovat její ženské tělo.

Konečně také slovo *romni* / *romňi* lze někdy přeložit jako „žena“. Označuje nejen – vztahově, příbuzensky – manželku (v některých dialektech, třeba v tzv. slovenské romštině, i pokud není Romka), ale i – nevztahově, absolutně – jakoukoli vdanou romskou ženu. Zdůrazněna je tu jak společenská role ženy (*romni* musí nebo musela žít v partnerském svazku, není to svobodná dívka), tak etnická příslušnost, čímž se zmíněné užití uvedeného slova blíží vlastnímu jménu *Romni* / *Romňi* „Romka“. (K těm manželkám a manželům bych se v některém příštím čísle rád vrátil trochu podrobněji.)

•

